

KNIHOVNY VE VIRTUÁLNÍM PROSTŘEDÍ – PROHLUBOVÁNÍ A OBNOVOVÁNÍ KVALIFIKACE LÉKAŘSKÉHO KNIHOVNÍKA

Helena Bouzková

Anotace

Příspěvek informuje o Koncepti celoživotního vzdělávání (CŽV) knihovníkův ČR. Tato je součástí Konceptce rozvoje knihoven ČR na léta 2017–2020. Konceptce CŽV a její naplňování v praxi s možným zavedením systému akreditovaného celoživotního vzdělávání profesionálních knihovníků a informačních specialistů a uplatnění dalších nástrojů – Národní soustavy povolání a Národní soustavy kvalifikací, umožní zvyšovat odbornou úroveň pracovníků lékařských a dalších typů knihoven.

Klíčová slova

celoživotní vzdělávání, knihovnicko-informační služby, lékařské knihovny, lékařský knihovník, konceptce rozvoje knihoven

1 Úvod

Povolání knihovníka a informačního pracovníka vyžaduje schopnost pružně reagovat na změny, které jsou spojené zejména s vývojem informačních a komunikačních technologií a nástrojů a dalších okolností. Knihovníci a informační pracovníci ve zdravotnictví, kteří nejsou absolventy vysokých škol s lékařským či farmaceutickým vzděláním, se seznamují s oborem lékařství v průběhu praxe. Kompetence knihovníků, včetně lékařských, je nutno rozvíjet postupy, které jsou popsány v Koncepti celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR a která je součástí Konceptce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020 [1].

2 Konceptce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020

Konceptce byla přijata Usnesením vlády České republiky ze dne 23.11.2016 č. 1032.

Obsahuje následující priority, které spolu souvisejí a jejich naplňování se týká knihoven, včetně lékařských, které jsou evidovány podle zákona 257/2001 Sb. (Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb):

- a) Knihovny ve virtuálním prostředí
- b) Knihovny jako otevřená vzdělávací, kulturní, komunitní a kreativní centra
- c) Budování knihovnických fondů a informačních zdrojů
- d) Trvalé uchování tradičních knihovnických dokumentů
- e) Výstavba knihoven, podpora infrastruktury ICT v knihovnách
- f) Systém hodnocení a marketing veřejných knihovnických a informačních služeb
- g) **Vzdělávání pracovníků knihoven**
- h) Knihovny jako vědecko-výzkumné instituce

Jednotlivé priority mají popsánu výchozí situaci, opatření a indikátory úspěšné realizace dané problematiky.

Šestá priorita v pořadí se týká Vzdělávání pracovníků knihoven. Konstatuje, že pracovníci knihoven musí být kvalifikovanými specialisty, kteří jsou schopni podporovat své uživatele. Všechny uvedené faktory kladou značný důraz na organizaci i náplň nejen formálního, ale i celoživotního vzdělávání pracovníků.

Indikátory stanovené pro příští období jsou následující:

- zvýšený podíl pracovníků knihoven s formálním oborovým vzděláním;
- zvýšený podíl pracovníků s neformálním certifikovaným oborovým vzděláním v knihovnách;
- aktualizace katalogu prací s vazbou na Národní soustavu povolání a národní soustavu kvalifikací;
- funkční systém celoživotního vzdělávání pracovníků knihoven.

3 Konceptce celoživotního vzdělávání knihovníků (CŽV)

Odborná knihovnická pozice je vymezena Katalogem prací ve veřejných službách a správě, díl 2.03.01. V prosinci 2016 byla konceptce přijata Ústřední knihovnickou radou.

Hlavním principem je, aby bylo dosaženo potřebné kvalifikace všech pracovníků na odborných knihovnických místech. Kvalifikací je míněno odborné vzdělání a praxe, tedy odborné znalosti a dovednosti, případně obecné a měkké dovednosti. Rozvoj osobnostních charakteristik do konceptce zahrnut nebyl. Pro získání odpovídajícího odborného vzdělání je cestou:

- absolvování oborové školy (střední, vyšší, vysoké);
- v případě dosažení adekvátního stupně jiného než oborového vzdělání pak absolvování rekvalifikace v akreditovaných kurzech CŽV;
- získání požadovaných kompetencí jiným způsobem (např. neformální vzdělávání, praxe) a jeho oficiální uznání (například v rámci Národní soustavy povolání, dále Národní soustavy kvalifikací). [2,3].

a) Doplnění (změna kvalifikace)

Konceptce otevírá otázku rekvalifikace, resp. prokázání oborové kvalifikace. Pro mnoho specializovaných knihoven, včetně lékařských, i pro řadu pozic v knihovnách univerzálního typu, je dvouoborové vzdělání výhodné. Knihovnické, případně další potřebné kompetence mohou získat pracovníci formou rekvalifikace. Cílem je dosáhnout ve stanovené době (návrh 10–15 let) plné kvalifikace na odborných knihovnických místech, tj. situace, kdy všichni pracovníci na místech odborných knihovníků, kteří nemají/neabsolvovali odborné knihovnické vzdělání, musejí absolvovat rekvalifikační vzdělání, případně prokázat, že toto vzdělání mají, ač ho nabyli jinou cestou (využití Národní soustavy kvalifikací).

b) Obnovování kvalifikace (inovace)

Pokud jde o inovaci kvalifikace, je nutno pravidelně ji obnovovat, a to v intervalu maximálně 5 let.

c) Prohlubování a rozšiřování kvalifikace

V této části se jako klíčová jeví otázka akreditace či jiného typu garance kvality specializačních kurzů. Jedním z dílčích cílů je zajištění přehledné struktury specializačních kurzů s garancí kvality.

Vzrůstající nároky na knihovnické profese související s rozvojem i změnami služeb knihoven představují tlak na rozšiřování a prohlubování množství kompetencí, často i o kompetence z jiných oborů, z oblasti informačních technologií aj. Kromě toho se také vyvíjejí knihovnické systémy a standardy. To vše vyžaduje další vzdělávání. Cílem je vytvořit a pravidelně aktualizovat strukturu doporučených/potřebných specializačních kurzů – akreditovaných – pro jednotlivé knihovnické pozice/specializace, včetně lékařského knihovníka.

d) Zvyšování kvalifikace

Záměrem je orientace na těsnější spolupráci oborových škol a praxe. Nutná je vzájemná informovanost a možnost ovlivňovat z praxe kurikula a obsahy vzdělávání na oborových školách.

4 Lékařský knihovník

Informační chování uživatelů ve zdravotnictví je podmíněno jejich profesí. Lékařští knihovníci se tedy setkávají se zdravotníky a jinými příbuznými profesemi na lékařských a ostatních fakultách, ve fakultních nemocnicích, v nemocnicích, v ostatních lůžkových zařízeních, v odborných léčebných ústavech, v hygienických stanicích, v lázních, na zdravotnických školách a v ostatních zařízeních.

Nemůžeme opomenout laickou veřejnost – občan – zajímajícího se o informace o zdraví a nemoci. V procesu kladení klinických otázek a hledání odpovědí na správnou účinnou prevenci nebo léčbu by měl hrát aktivnější roli ten, kterého se „uzdravování“ týká – tj. občan ve zdraví i nemoci. Proto k významné uživatelské skupině se specifickými potřebami a zájmy může patřit v lékařských knihovnách také občan (laik) zajímající se o otázky zdraví a nemoci.

Problematika specializace lékařského knihovníka [4] byla předmětem dvouoborového studia v ČR koncem 70.let. Od tohoto studia bylo ustoupeno. Knihovník a informační pracovník, nemá-li rozšířené specializované vzdělání, začíná chápat, co skutečně obor znamená a co se od něj vyžaduje, teprve tak po pětileté praxi. Medicína je vědeckou disciplínou. Jako jiné vědní obory užívá mezioborové spolupráce jako důsledek týmového výzkumu. Vzájemná mezioborová spolupráce v knihovnictví je nutná, protože s rozvojem nových disciplín vznikají i nové pojmy, které představují nový jazyk. V biomedicině je to např. molekulární genetika, biochemie, bioinformatika, ale i sama informatika [5].

Zkušenosti dobré praxe z veřejných informačních služeb ve zdravotnictví v ČR i zahraničí

ukazují, že úspěšná organizace vzdělávacího procesu je založena na hodnocení úrovně znalostí, dovedností a kompetencí pracovníků knihoven. Toto hodnocení se provádí individuálně a řídí se oficiálními standardy, které obsahují požadované kvalifikační minimum (tzv. Good Practice Toolkit). Výsledky hodnocení jsou pak analyzovány a je sestaven přehled témat pro další vzdělávání. Hodnocení se nezaměřuje pouze na knihovnicko-informační znalosti, ale také na přehled v dalších oborech, např. evidence-based healthcare, informační poradenství, informační technologie, management a vzdělávání.

Knihovníci a informační pracovníci ve zdravotnictví jsou z pohledu zdravotníka specialisté, kteří znají a užívají metodiku procesu zpřístupňování informací a disponují technologickými nástroji. Knihovnické informační systémy, přinášejí svou působností do skupiny systémů sloužících zdravotnickému vzdělávání, výzkumu a vývoji svými funkcemi přispívají ke zpřístupňování vědeckých zdravotnických informací.

Ve vzdělávání zdravotnických knihovníků a informačních pracovníků je možné navazovat na zkušenosti, které jsou s celoživotním profesionálním vzděláváním ve zdravotnických knihovnách v naší republice a v zahraničí. Například ve Spojených státech působí významná profesní asociace Medical Library Association (MLA) a ve Velké Británii Chartered Institut of Library and Information Professional (CILIP) se zájmovou skupinou „Health Libraries“. Zkušenosti ze systémů vzdělávání s návaznou certifikací mohou být inspirativní i pro European Association for Health Information and Libraries (EAHIL), která organizuje také v průběhu workshopů a konferenci kurzy kontinuálního vzdělávání.

Schopnost kvalifikovaně poskytnout uživateli – zdravotníkovi knihovnicko-informační službu při výkonu jeho profese vyžaduje volit specializované metody a postupy.

K tomu je třeba:

- získávání stále nových poznatků a využívání moderních technických prostředků v oboru knihovnictví a vědeckých informací;
- zvládnutí teoretických znalostí specializace lékařského knihovníka.

Zahraniční literatura uvádí následující **kompetence lékařských knihovníků** [6]:

- Znalost knihovnické a informační práce.
- Orientace v medicíně, terminologie oboru.
- Pokročilé vyhledávací metody informací.
- Identifikace relevantních informací.
- Vzdělávání uživatelů i knihovníků.
- Práce klinického knihovníka v týmu.
- Znalost a podpora Evidence Based Praxe.
- Znalost informačních a komunikačních technologií včetně mobilních.
- Znalost výzkumných, analytických metod, statistiky.
- Strategické plánování, marketing.
- Komunikace, prezentace.
- Management, ekonomika.

Podrobněji se týkají kompetence následujících témat:

veřejné zdravotnictví, informační systémy ve zdravotnictví, zdravotnické právo, lékařská angličtina, systém knihoven v ČR i zahraničí, jmenné a věcné zpracování, tezaurus Medical Subject Headings – MeSH, souborné katalogy, včetně národní oborové bibliografie Bibliographia Medica Czechoslovaca – BMC, digitální knihovny-jejich tvorba, repozitáře, katalogizace, knihovnicko-informační služby, informační zdroje tištěné a elektronické, rešeršní strategie, autorské právo, medicína založená na důkazu (EBM), open access, matavyhledávače, citační analýza, citační managery, marketing, sociální sítě, publikační činnost a další.

Mezi základní formy celoživotního vzdělávání lékařských knihovníků patří:

- samostudium (sledování odborné literatury)
- zvyšování kvalifikace (studiem – školy a vědecká příprava),
- konzultace s kolegy / experty,
- účast na vzdělávacích akcích (semináře, školení, workshopy, konference),
- e-learning (online kurzy, e-komunikace – web.2.0),
- účast při řešení projektů,
- publikační činnost,
- přednášková činnost.

V Národní lékařské knihovně proběhl v září 2016 „Průzkum vzdělanostní struktury knihovnických pracovníků v NLK“. Obsahoval 24 otázek. Zúčastnili se pracovníci NLK zařazení v Katalogu prací pro veřejné služby a práce pod číslem 2.03.01. – Knihovník.

Rozeslán byl 74 respondentům, odpovědělo 56 respondentů. Výsledky budou součástí odpovědi průzkumu, který bude v dubnu realizovat Národní knihovny ČR ve spolupráci s Ministerstvem kultury s názvem „Analýza mzdové, věkové a vzdělanostní struktury pracovníků knihoven v České republice 2016–2017. Této analýzy se zúčastní i lékařské knihovny. Výsledky budou podkladem pro rozpracování a naplňování úkolů Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR.

5 Závěr

Profese knihovníka vyžaduje odborné předpoklady, které jsou u lékařského knihovníka doplňovány dalšími kompetencemi. Koncepce rozvoje knihoven v ČR se mimo jiné věnuje problematice kvalifikační úrovně pracovníků knihoven s cílem adaptovat je na rychle se měnící odborné nároky jejich profese. Národní lékařská knihovna se podílí dlouhodobě na celoživotním vzdělávání lékařských knihovníků, kteří poskytují veřejné knihovnické a informační služby v síti veřejných informačních služeb ve zdravotnictví. Pracovníci knihovny se podílejí na tvorbě a implementaci koncepčních materiálů, které řeší tuto problematiku. Inspiraci čerpají v lékařských knihovnách v zahraničí, především v USA, Velké Británii a dalších evropských zemích, jejichž lékařští knihovníci jsou členy Evropské asociace lékařských knihoven (EAHIL).

Literatura

- [1.] *Koncepce rozvoje knihoven České republiky na léta 2017–2020.* [cit. 2017-02-19]: Dostupný na <http://ukr.knihovna.cz/koncepce-rozvoje-knihoven-cr-na-leta-2017-2020/>
- [2.] *Národní soustava kvalifikací.* [cit. 2016-03-08]. Dostupný na: <http://www.narodnikvalifikace.cz/vyber-kvalifikace/profesni-kvalifikace/skupiny-oboru-37>
- [3.] *Národní soustava povolání. Knihovník specialista.* [cit. 2016-03-08]: Dostupný na: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?id_jp=102206&kod_sm1=21
- [4.] *CEJPEK, Jiří. Obor vědeckých informací a knihovnictví-minulost, současnost a zárodky budoucnosti. In: Sborník prací 40 let katedry vědeckých informací a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha:SKIP. 1991. s.9–36.*
- [5.] *ŠPÁLA, Milan. Rozhovor s doc. MUDr. Milanem Špálou o knihovnicích, vědeckých knihovnách a úvodu do lékařské vědy. In: Lékařská knihovna. Praha, č.3–4, 2010 [cit. 2017-02-19]. ISSN 1804–2031. Dostupný z [www: http://kramerius.medvik.cz/search/i.jsp?pid=uuid:bmc11007566-d942eb2f-f611-495d-af15-00d97e248a67](http://kramerius.medvik.cz/search/i.jsp?pid=uuid:bmc11007566-d942eb2f-f611-495d-af15-00d97e248a67)*
- [6.] *KRAFT, Michelle A.: A Day in the Life of a Medical Librarian. AMWA Journal vol. 28 (4), 2014,176–177.*

Kontakt

PhDr. Helena Bouzková

Ústav informačních studií a knihovnictví

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

158 00 Praha

U Kříže 8

e-mail: helenabouzkova@centrum.cz